

ŞEMS

﴿ ٩١ ﴾ سُورَةُ الشَّمْسِ

Veşşemsi Sûresi ki Sûrei Şems dahi denilir, hılâfsız Mekkîdir.

Âyetleri - On beştir. Mekkîde on altıdır ki « فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا » da bir âyet sayılmıştır.

Fasılası - ا harfidir. On beş « ها » zamîri rediftir. Fasıla harfleri onların üstündeki eliflerdir. Mekkîde

birisi « فَعَقَرُوهَا » nın vavı demek olur.

Evvelki sûrede necdeye hidayet zikredilmiş, Ashabı meymene ve Ashabı meş'eme tefrik olunup sonu

Ashabı meş'emeye, Âhıret azâbı vâidiyle bitirilmişti. Bu sûrede de necdeyne hidayetin ma'nasına «

فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيهَا » ile bir tefsîr ve iki fırkaya «

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا » diye bir fezleke yapılmış ve bir

Dünya azâbı misaliyle hitam verilmiştir. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ وَالشَّمْسِ وَضُحَيْهَا ﴿٢﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّيَهَا ﴿٣﴾
وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّيَهَا ﴿٤﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰهَا ﴿٥﴾ وَالسَّمَاءِ
وَمَا بَنِيهَا ﴿٦﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَّىٰهَا ﴿٧﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا
﴿٨﴾ فَالْهَمَّهَا فَجُورَهَا وَتَقْوِيَهَا ﴿٩﴾

Sh:»5847

﴿٩﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّىٰهَا ﴿١٠﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّىٰهَا
﴿١١﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوِيهَا ﴿١٢﴾ إِذِ انبَعَثَ أَشْقِيهَا
﴿١٣﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا ﴿١٤﴾
فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدمدمَ عَلَيْهِم رَّبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّيَهَا ﴿١٥﴾
وَلَا يَخَافُ عُقْبِيهَا ﴿١٦﴾

Meali Şerif

Kasem olsun o güneşe ve parlıtısına 1 Ve aya: uyduğu zaman ona 2 Ve gündüze: Açtığı zaman onu 3 Ve geceye: Sararken onu 4 Ve göğe ve onun bina edene 5 Ve yere ve onu döşeyene 6 Ve bir nefse ve onu düzenliyene 7 Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham eyliyene ki 8 Gerçek felâh bulmuştur onu temizlikle parlatan 9 Ve ziyan etmiştir onu kirletip gömen 10 Semûd inanmadı azgınlığından 11 O en yaramazları fırladığı zaman 12 Ki o vakit demişti onlara Allahın resulü: Gözetin Allahın nâkasını ve sulanışını 13 Fakat inanmadılar ona da devirdiler onu 14 Âlemlerin rabbi da günahlarını başlarına geçiri geçiriverdi de o yeri düzleyiverdi. Öyle ya o sonundan korkacak değil ki 15

1. ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ - Vennaziati de geçtiği üzere duhanın asıl hakikati Güneşin

doğduğu merf ufuktan yükselip ziyasının işrak ve inbisatiyle bakanlara ıyân olmasıdır. Sonra da o vakıtda hâkikat olmuştur. O vakit vakti

Sh:»5848

kerahet geçmiş bulunur. O işrakın birdayetine dahve: kuşluk, bir az sonrasında duhâ; kaba kuşluk, daha sonrasında zevale yakına kadar feth ve medd ile dahâ, koca kuşluk denir. Kuşluk vakti kesilen kurbanı da udhiyye ve dahiyye denilmiş, sonra da ta'mim olunmuştur. Burada « ضُحِّيَهَا » Güneşe muzaf olması hasebiyle müfessirîn bunu Güneşin işrak ile parlıyan ziyası diye tefsîr etmişlerdir. Evvelâ Güneşin zâhir olsun olmasın bütün hususiyetleriyle alel'itlak kendisine sonra da bilhassa zuhuru halindeki ziyasına kasem ile başlanmıştır. Çünkü âleminin sıracı vehhacı olan Güneş tulûunda da gurubunda da havassı mahsusasiyle manzumesindeki hareket ve hayat tehavvülâtının başlıca bir menşe' ve medarı, ziyası ile de bize âfâkımızdaki cismanî âlemin en büyük vasıtai tenvir ve izharı ve bu suretle halikının lütf-ü inâyetini ve kudret ü azemetini tanıtan enfusî ve ruhanî tenvîratı idrake vesîle olan en açık bir âyeti pür itibarıdır.

Güneşten bize doğru intişar eden mahsûs, gayri mahsûs, bildiğimiz, bilmediğimiz nice menafi' bulunabilmekle beraber Bunlar içinde en bariz olan hararet ve ziyadır. Duhada en ziyade hissedilen de bu ikisidir. Güneş pek ateşin bir menba'ı hararet olmak i'tibariyle evvelki Sürenin âhirindeki nâr ile münasebetdardır. Fakat Güneş denilince evvelâ gözümüze çarpan ziyadır. Ziya doğduğu ve akssettiği şeylerin haricî hududlarıyla eşbahını hamil olarak gözü olan şu'ur sahiblerine göstermek üzere karşımızda temessül ettirir. Ve bu temessüller bizim gözlerimizden şu'ur nuriyle kavranılarak nefsimizde eşyanın haricî suretiyle teayyününe vesîle olur ve zıyanın böyle âfak ile enfüs arasında peyderpey akislerle şuura

iktiranından husule gelen bu teayyünattan ve bunlara inzımm eden diğer hislerimizden gönlümüzde

peyderpey ruhaniyyât ve maneviyyât âlemi teşekkül ve inkişaf eder ve biz bunları «ene» ile «lâ ene»

arasında birer âyet

Sh:»5849

olarak okuya okuya, akıl ve ruhumuzla mazmun ve medlûllerine şuur edine edine ve zevk-u irademizi

onlara tevcih ve tevfiik ede ede hakayıkı eşyayı mutaleaya ve onların âfakî ve enfüsî ciheti vahdetinden

vechi hakkı ma'rifet gagesine yol buluruz. O vechile gözlerimiz gönüllerimiz hak nurundan tenevvür ederek

bedri tâban gibi aydınlanır ve nefislerimiz ondan aldığı feyzi ilham ile maddî zulmetlerden sıyrıla sıyrıla pâk

ve nuranî hakikat âleminde itminan üzere neşv-ü nema bulup ilmen ve amelen tezekkî ve tefeyyuz ederek

«رَاضِيَةٌ مَرْضِيَّةٌ» rabbine rücu' eder de «

«فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَأَدْخُلِي جَنَّتِي» hitabiyle felâha iren nüfusi zekiyyeden olur.

Zıyanın şuurumuza iktiranından evvel haricî mahiyet ve hakikati her ne olursa olsun onun tam ma'nasiyle

ziya oluşu, bizim şuur nurumuzla izdivac ederek hem âfakî hem enfüsî bir haysiyyetle gözümüzde

parlayışında ve binaenaleyh bizi kendimizden ötesiyle birleştiren idrâk nurunun en zâhir bir misâli

oluşundadır. Bunun en zâhiri Güneşin ziyası, onun en zâhiri de duhasıdır. Bundan dolayı Güneş bize her şeyden evvel ziyasıyla görünür. Güneş denildiği zaman da biz her şeyden evvel ziyasını anlarız ve ondan cirmine ve sâir hususiyâtına intikal ederiz ki bu bize şuurumuzdan kendimize ve mâverâmıza intikalimizin de bir misâlini vermiş olur. Zira gözü ve şuuru olmiyanlar için nur ve zıya ve Güneş mefhumu yoktur. Onun için zâhir ve gaib bütün hususiyâtına alâkadar olmakla beraber bilhassa muhiti tenvir ile nefislerimize karşı irşad hassasını hâiz olarak şuurumuzun timsâli zâhirîsi bulunan ziyası haysîyyetine dikkati celbetmek hikmetine mebnî olduğu tavzih olunmak üzere « وَضَحِيهَا » buyurulmuş ve yine o nükte ile ardından ziyanın muhtelif etvarı ve ziddi olan zulmetin istîlâsı hengâmeleri içinde Sema ve Arzda mahsûsattan ma'kulâta doğru seyri âfâkî ile ma'rifetullaha, sonra da nefsin ruhanî kıymeti ve şerr-ü hayrını müdrik olacak

Sh:»5850

vechile ilhama kabil bir seviyyede tesviyesi ciheti tasrih olunarak ma'kulât ve ma'neviyyât ile seyri enfûsîde tezekkî ve terakkî bir felâha sevk-u irşad için şu kasemler müzdevic bir surette devalî ettirilmiştir:

2. ﴿وَالْقَمَرَ﴾ ve Kamere - Güneşten ma'ada Aya da kasem olsun, fakat her zaman değil

﴿اِذَا تَلِيهَا﴾ ona tâlî olduğu zaman - ya'ni Güneşe uyduğu, onun gurubunu müteakib onu

andırır bir surette doğduğu zaman ki bu tam ma'nasiyle Ayın on dördünden on altısına kadar leyalii bîz

denilen bedir gecelerinden zâhirdir. Gerçi ibtida hilâlinden on beş on altısına kadar hattâ sonundaki mihak

gecesinden ma'ada her gece az çok mülâhaza edilebilir se de on altısından sonra Şemsin gurubundan git

gide teahhur ve tenakusla uzaklaştığı için ta'kiyb ve tebeyyetten çıkmağa başladığı gibi peyderpey

büyüdüğü ilk haftalarında da henüz cirmi tamam olmadan veya tamama yaklaşmadan evvel bir Güneşin

arkasından ona tabi' ikinci derecede bir Güneş doğuyormuş gibi tam ma'nasiyle Şemse tâlî olmuş olmaz.

Ancak Ayın ortalarında bedir gecelerindedir ki Güneşin gurubu sırasında veya akabinde onu andırarak

vehile dolgun bir surette nurlu olarak doğar ve sabaha kadar da mehtabı imtîdad eder ve o vakit ona tam

ma'nasiyle Güneşin tâlîsi demek zâhir olur.

TELÂ, tülûvden fi'li mazîdir. « تَلَوْتُ وَ تَلَيْتُ » diye yâî de vâvîde olur. Netekim « دحا » gibi«

طحا »da öyledir. Tülûv, tabi' olmak, birine uyup ardınca gitmektir. Okumak ma'nasına tilâvet de

bundandır. Razî der ki: Kamerin Şemse tâlî olmasında bir kaç vecih vardır:

1 - Şemsin gurubunda Kamerin tulû'da bekasıdır ki şehrin nısfı evvelinde olur. Şems, gurub edince Kamer izâede ona tabi' olur. Bu İbni Abbastan Atânın kavlidir.

Sh:»5851

2 - Şems, gurub edince Kamerin de gurubda ona tabi' olmasıdır ki hilâl gecesi olur. Bu Katâde ile Kelbînin kavlidir.

3 - Ferrâ demiştir ki: Bu tülûvden murad Kamerin Şemisden ziyâ almasıdır ki «fûlân şu hususta fûlâna tabi' olur» denilir ki onu ondan alır demektir.

4 - Zeccac demiştir ki: « إِذَا تَلَّاهَا » istidare ve kemal zamanıdır. O vakit Kamer, ziyâ ve nurda Şemse tâlî gibi olur. Ya'ni ziyâsı kemale yetince tenvirde Şemsin makamına kaim gibi olur ki bu leyâli bîzdadır.

5 - Cirminin bihasebilhis büyüklüğünde ve bu âlemin mesalihi, hareketine merbut olmakta **أهـ** . Bu

vecihlerden her biri hususî bir ma'na ifade etmekle beraber mecmuu Şemsin arkasından Kamerin ona bir

uyuşu veya bir benzeyişi halini ve binaenaleyh « **اِذَا تَلَّاهَا** » ona uyup benzediği zaman demek

olduğunu, bunun da tulû' veya gurubda, nur veya hacimde veya menfeatte mülâhaza olunabileceğini

anlatmış oluyor. Bu mefhum Kamerin tehavvülâtında nurunu Şemsten ahz ettiğini dahi dolayısıyla anlatmış

olursa da « **اِذَا تَلَّاهَا** » kaseme bir kayd olarak zikredildiği için o tehavvülâtın her zamanına değil,

bilhassa güneşe en ziyade uyduğu veya benzediği zaman ile takyidini iycaab ediyor. Bu ise Zeccacın beyan

ettiği vechile Kamerin tâlî bir Güneş gibi olduğu bedir gecelerinde zâhirdir. Siyakı kelâm hareket üzerinde

değil, ziya üzerinde olmak itibariyle de bu ma'na zâhirdir. Tülûv tebeyyet, ta'kiyb; bir hareket ma'nasını dahi

tezamunun veya istilzam ederse de bunun ziya itibariyle bir tebeyyet ve hareket olması yaraşır. Çünkü

Kamer harekette Arza, ziya da Şemse tâbi'dir. Arzın etrafında devreder. Güneşe olan vaz'ına göre nuru

tahavvül eyler, Hareketi nazarı itibare

Sh:»5852

alan beşinci vecihte Kamerin hareketi doğrudan doğru Şemsin hareketine tabi' olduğu zannedilmemek için

ziya cihetiyle cirminin hissene büyümesi, hareket cihetiyle de hareketine bu âlemin mesalih ve menafı

merbut olması itibariyle müşabehet ma'nasına bir tebeyyet olduğunu tasrih eylemiştir. Bunlar ise dördüncü vecihde dahil demektir. Üçüncü vecih, ma'nayı lâzımî olmak gerektir. İkinci vecih, ilk hilâle nazarı dikkati celbetmek itibariyle muvafık ise de yalnız gurubda ta'kiybe kasr itibariyle tercih bilâ müreccih gibidir. Birinci vecih hilâlden tam bedre kadar nısfı evvelde yevmen feveymen mütezayid olan tekâmül safahatını göstermek itibariyle dördüncüden daha şümullü ve maksud Kamerin Şemse ikbal ve teveccühü artığı ve tulûu onun gurubunu ta'kiyb ettiği müddetçe nurunu artırır artırır gayei kemale ve âdetâ ikinci bir Güneşi andıran bedir haline gelişi ihtar olduğuna göre hepsinden daha müfiddir. Fakat asıl maksud, Şemsin duhası gibi Kamerin de o gayei kemalde olan mehtabına ve bunun ziyayı Şemse tabi' ve tâlî olduğunu anlatarak bununla nefsi mülhemenin kemal-ü tesviyesine bir tevtie yapmak olduğuna göre dördüncü vecih evceh ve azhardir. Bu suretle müstenir olan Kamere kasem dahi ziyânın âteşin olan harûri hususiyetinden tecerrüd ederek mahzı nur halinde akseden ve ma'husûstan ma'kule, şahidden gaibe, eserden müessire intikale vesîle olan diğer bir tavrına kasem olmuş olur. Eğer « تَلَا » tilâvetten istiarei tebeyye olarak mülâhaza olunup da Kamerin mehtabında hissimizden gaib bulunan Şemsin akseden ziyasını Arzımıza neşrederek onu zevil'ukûle delâleti akliyye ile andırması bir kariin kitabullahdan bir âyet okuyarak ma'nasını delâleti lâfziyye ile anlatmasına benzetilecek olursa hem nefsi mülhemenin tezekkîsi haline hem Kur'anın nur tesmiye edilmesine dahi işaret edilmiş olacağı cihetle pek belîğ bir vech

olacaktır.

Sh:»5853

3. ﴿وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّىهَا﴾ - Tecliye, tecelli ettirmek. Cilâ ve vuzuh vermek, ya'ni iyice açıp

izhar eylemektir. Zamir, zâhir olan Şemse raci'dir. Güneş ziyasının fevkal'uuk zuhur ve intişar vakti demek

olan gündüzün Güneşi açıp izhar etmesi zamanı ise havada sis ve bulut gibi bir kapanıklık eseri

bulunmayan açık gündüz zamanı demektir. Bu da ziyai Şemsin tam bir inkişaf ile diğer bir tavrına kasemdir.

Nehar, ziyayi Şemsin Arza akseden bir tecellîsi olduğu halde Şemsin tecliyesine fâil yapılması, ya'ni

Güneşin eseri olan ziyanın Güneşte müessir gösterilerek gündüz güneşi açtığı vakit denilmesi ve duha ve

Kamerden sonra bir de buna kasem edilmesi elbette şayanı dikkattir. Bunda Güneşin âfak ve enfüste

tecellîsi mani' bulunmamakla meşrut idiğine ve eserin lâzımı dahi zati müessire delâlette âmil olduğuna ve

bu delâletin cilâ ve hafası eserin cilâ ve hafası ile mütenasib bulunduğuna tenbih vardır. Ya'ni neharı hissî,

Güneş ziyasına, ziyâ da Güneşe delâlet eyler. Güneşin görülmesi ziyasının hiss olunması vasıtasıyla.

Zıyanın bizde bir intıbai olan gündüz, ne kadar mani'den sâlim, açık olursa ziyâ da o nisbette celî ve ziyâ ne

kadar mani'den sâlim ve açık olursa Güneş de o nisbette mütecellî olur. Gündüz heva bulutlu olunca

Güneş doğrudan doğru görülmez, dolayısıyla ma'kul olarak bilinir.

4. ﴿وَاللَّيْلِ﴾ ve geceye kalem olsun ﴿اِذَا يَغْشَاهَا﴾ onu, ya'ni Güneşi bürürken - Bu

da gecenin Güneşi ve bütün âfakı sarıp kaplıyarak nur ve ziyayı tamamen örtmeğe başladığı veya örtmekte

istimrar üzere bulunduğu halindeki koyu karanlık hengâmına kalemdir ki açık gündüzün ve zıyanın tam

zıddı olan zulmete, zulmeti arızaya ve manînin haylûleti zamanına dikkati celb ile «eşya zıddıyla münkeşif

olur» kaidesince yine zıyanın ehemmiyyetine ve Bahusus zâhirî nur ve zıyanın gaib olduğu bir

Sh:»5854

hengâmda gaib olmayıp onun yokluğunu duyan ve onunla müteessir olan nefs şuurun kıymetine de

zimnen tenbihtir. Bunda maddenin nur ve zıya tecellîsine manî' olan zulmanî tabiatıyla Kamerin mihakına

ve nefsin cehalet, küfür, gamm-ü kasvet gaflet-ü atalet veya şehvet perdelerinin gaşeyaniyle Hakk

hidayetinden mahrumiyeti hallerine ve fena lâhzasına dahi işaret vardır. Onun için evvelki kalem

tebşîrî, bu kalem inzarî bir mahiyeti haizdir. Evvelkilerde mazî sıygası ile «

﴿اِذَا جَلَّيْهَا﴾ . ﴿اِذَا تَلَّيْهَا﴾ » denildiği halde bunda muzari' sıygasıyla «

ehemmiyeti ancak ilk hücum lâhzasıyla istimrarı hengâmında olduğuna bir işarettir. Ya'ni bürüyeceği sıra veya bürürken.

Bir de sûrei Fecirde geçtiği üzere bunlara kasemden asıl murad onların hudûsları ve nefiste şuura

iktiran eden evsafı ile delâlet eyledikleri rabbül'âlemîni ihtar olduğundan dolayı buyuruluyor ki:

5. ﴿وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنِيهَا﴾ ve Semaya ve onu öyle acib bir surette bina edene - «
بَنِيهَا قَدْ رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيَهَا» mazmununca ondaki mu'allak kevakib ve ecrâmı yaratıp

aralarındaki yüksek ve geniş mesafe ve irtifa' ile beraber yekdiğirine muttasıl bir bina eczası gibi mahzı

kudretle bağılıyarak o yükseklikte muvazenesine koyup içinde yaşanacak merfu' ve müzeyyen bir bina

halinde inşa ve tesviye eyliyen Allah tealâyâ, yâhud onu öyle bina edişine, tarzı inşasına, kanunlarına 6.

﴿وَالْأَرْضِ وَمَا طَحِيهَا﴾ ve bahusus onun içinde yaşadığınız Arza ve onu döşeyene - bir

döşek gibi döşeyip üzerinde hayat ve temekkün kabil olacak vechile altınıza seren o Halika ve yâhud öyle

döşeyişine: Döşeyişindeki bed' tarz-u surete « وَالْأَرْضِ بَعْدَ ذَلِكَ دَحِيهَا » bak. « ط »

ile « طحا » Vennaziati de geçen « دال » ile « دحا » gibi ve aynı ma'nada olarak

Sh:»5855

döşeyip yaymak düzgün sermek ma'nasına tahvidendir. Yâî de olurlar. Düzgün münbasit Arza taha, büyük

ve yayvan gögeliğe tahiye, mathıyye ve mathuvve denilir. Arzın tahvı ve dahvi kışrı Arzın tekvîniyle sathının

hayata elverişli bir surette döşenmesidir. Müfessirîn derler ki: Böyle olması onun kürevî olmasına münafî

değildir. « ^{قَبْ}وَالَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ » ihtarı mucebince tecribî nazar ve istidlâl ile

sâbittir ki Arz hendesî ma'nasiyle tam bir küre olmamakla beraber kürevî, ya'ni küremsidir. Dağları ve

dereleri ovaları ve denizleri gibi girinti ve çıkıntılarıyla kutublarının basıklığı kürevîliğine mâni' olmaz.

Hacminin büyüklüğüne nazaran bunlar onun üstünde bir portakal kabuğunun pürüzleri mesabesinde kalır.

Bu döşenişin « دحا » ve « طحا » ta'birleriyle ifadesi de bunu anlatır. Netekim karpuz ve kabak gibi

saksız olarak Arz üzerindeki döşenip yayılan sebze ve nebatata «mutahhiye» denilir.

Bunlar hep berhayat ve insan hılkatinin mukaddimesi ve bunları idrâk ile zulmetten çıkıp halkına

ma'rifet ve mucebince ahlâk seviyyesine yükselecek kabili ilham bir nefsin tesviyesi kazıyyesi ile alâkadar

olduğunu ihtar için de buyuruluyor ki 7. ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا﴾ ve bir nefse ve onu tesviye

edene - ya'ni düzenine koyan Allaha, yâhud tesviye edişine. « نَفْسٍ » de tenkir tefhîym veya teksir içindir. Tefhîym için olunca müfahham bir nefsi hâss demek olur. Ki hususiyeti ya şahsî veya nevî veya cinsî olabilir. Şahsî mülâhaza olunduğu surette nefsi Âdem veya nefsi Muhammedî tebadür eder. Nevî olduğu surette mümtaz bir nevi' nefis, ya'ni sâir nûfusa reîs olmağa salih nübüvve mazher nefsi kudsiyye nevî demek olup nûfusi Enbiyaya şamil olur. Fakat bu iki takdirde kasemin gelecek olan cevabında «

زَكِيَّهَا » ve « دَسِيَّهَا » zamirlerinde istihdam gözetilmek

Sh:»5856

ıycab eder cins olduğu takdirde ise bir cins nefis, nûfusi hayvandan mümtaz nefsi insanî cinsi, demek olur ki cevaba bu daha mülayimdir. Teksir için olmasını tercih edenlerin muradı da bu olmalıdır. Ya'ni herhangi bir nefsi insanî murad olunmak lâzım gelir. Zira mutlak teksir kasd olunursa bir çok nûfustan herhangi bir nefis demek olur. Bu ise uzvî bir bedende bir birlik ve kemâl ifade edebilen herhangi bir nefse, nefsi hayvanî ve nefsi nebatîye dahi şamil olur. Ancak mutlak kemaline sarf olunmak veya tesviye ve ilhamı fücür ve takvâ karîneleriyle takyid edilmek suretiyle nefsi nâtikai insaniyye cinsine tahsîs olunabilir. Tefhîymi cinsî murad olduğu takdirde ise bilhassa nefsi insanî cinsî olan nefsi müdrike doğrudan doğru anlaşılır. Nefis,

ruh ile bedenden mürekkeb olan zat veya bedeni müdebbir olan ruhtur. Bedenin tesviyesi, hılkatinin «

اِذَا سَوَّيْتَهُ وَنَفَخْتَ فِيهِ مِنْ رُوحِي» müeddasinca ruh nefhine kabil bir seviyeye

getirilmesidir. Nefsin tesviyesi ise nefhı ruh ile kemaline müsteidd olmak üzere a'zasının ve kuvayi zâhire

ve bâtinesinin düzenine konulmasıdır. «

﴿وَمَا بَنِيهَا﴾ • ﴿وَمَا طَحِيهَا﴾ • ﴿وَمَا سَوَّيَهَا﴾ bu üç mevzi'de « ما

» nın mevsûle veya masdariyye olması hakkında müfessirînin iki kavli vardır. Mevsûl olması doğrudan

doğru fiillerin fâ'ili olan Sani' teâlâyı bildirmesi hasebiyle daha zâhir ve siyaka daha uygundur. Ancak Allah

tealâ hakkında « ما » ile ta'bir olunması hilâfi zâhir görünür. Bundan dolayı Ferra, Zeccac, Müberred,

Katâde ve daha bir çokları masdariyye

Sh:»5857

olarak binası, tahvi, tesviyesi diye tefsîr edilmesine zâhib olmuşlardır. Bu surette gelecek « فَالْهَمَّاهَا »

fi'li de onlara ma'tuf olduğundan masdar te'vilinde olarak ilhami demek olur. Zemaşerînin iyrad ettiği fesâd

varid olmaz. Lâkin bunda da bu dört fi'l'in tahtinde müstetir fâil zamirlerinin merci'leri zikredilmemiş olması

hilâfi zâhir olur. Zamirin mercii hukmen ma'lûm bulunmak da kâfi olabilir ise de fi'li ihtardan asıl maksad

fâilini tezkir olduğu cihetle « ما » nın mevsûl olması daha zâhir ve nazımda daha âhenklidir. « من »

yerinde « ما » denilmiş olması ise iki sebebdendir. Birisi « ما » da ibham daha kuvvetli olmak ve teaccüb

ma'nasında da kullanılmak itibariyle acîbüşşan bânî ma'nasına veya zati ilâhîyi tamamıyla idrâk mümkün

olmadığına îyma nüktesidir. Birisi de Allahı tanımayanlara bu fillerle ta'rif edilmek üzere o sizin

tanımadığınız Allah bunları yapan Sani' tealâdır. Demek ma'nasını ifade içindir. Masdariyye olduğu surette

ise bu ma'na dolambaçlı olarak anlatılmış olacaktır. Bundan dolayı biz de mealde mevsûlü tercih ederek

tefsirde masdariyyeye dahi işaret eyledik. Görülüyor ki Güneşten başlıyan ve gecesi gündüzü ve Arz ve

Semasiyle âlemi dolaştıran kase, âfâkî delâilden sonra nefsin idraki delâletiyle Halık tealâyâ irca'

edilmiştir. O Halık tealâ ki nefsi insanîyi yaratıp tesviye buyurmuş 8.

﴿فَالْهَمَّهَا فَجُورَهَا وَتَقْوِيَهَا﴾ kabiliyyet vermiş de ona fücürünü ve takvasını ilham

eylemiştir. -

İLHAM, aslında bir şey'i bir defada yutmak ma'nasına «lehm» den if'al olup lâhzada yutturmak

ma'nasıdır. Bundan bir ma'nayı gönle ilka ve telkîn eylemek ma'nasında mütearef olmuştur. FÜCÜR,

Haktan udûl etmek, hak yolunu yarıp nizamından çıkarak fiks-u isyana düşmektir. Bilhassa zina etmek,

yalan söylemek, daha Türkçesi edebsizlik etmek ma'nasına ve öyle şer ve ma'siyet olan fiillere de itlâk

olunur. TAKVÂ da bunun zıddı olarak, nefsi

Sh:»5858

kurtarmanın, Allahın vakayesinde fenalıktan korunmanın ismidir. Neticesi korunmak olan hayır ve tâat

fillerine şamil olur. Şu halde bir nefse fücürünü ve takvasını ilham, fücür yapmamasını ve ondan

korunmasını kalbine duyurmak ve binaenaleyh onu ikisi arasında muhtar bırakmak ma'nasına

zannolunabilirse de asıl ma'na fücürün fücür, ya'ni nefse zarar, bozukluk; takvanın takvâ; ya'ni nefsi

koruma, iyi olduğunu duyurmak, binaenaleyh fi'li veya terki fücür ve şerr olan işlerden sakınmak, takvâ ve

hayır olan işleri yaparak korunmak lâzım geldiğini telkîn eylemektir. Zira fücür mefhumu zemmi ve

binaenaleyh nehyi, takvâ mefhumu da medhi ve binaenaleyh emri iktiza eyler. Bir de takvâ mücerred

ma'nayı masdarî değil ismi masdar olduğu için burada buna mukabil olan fücür dahi fücür yapmak

ma'nasına masdar olmayıp fi'li veya terki fücür olan şer ve ma'siyet işleri ma'nasına ism olmak yaraşır. Bu

cihetle de fücür ve takvayı ilham, bir nefse bunları yap diye ikisinin de yapılmasını ilham ma'nasına olmayıp

herhangi bir fiilde şu fücürdür, şer ve ma'siyettir, nefsi fenalığa sürüklemektir. Şu cihetle zarardır yapma, şu

da takvâdır, hayr-ü tâattir, fenalıktan korunuştur yap diye bir nefse şer ve hayri, kötüyü iyiyi, zarar ve

menfeati beyan ve telkîn ederek birinden sakınıp birini yapmak iyi olacağını duyurmak demek olur. Şübhe yok ki Allah tealâ her nefse, bir iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu vermiştir. Bunun birisi netice itibariyle o nefis hakkında tehlike, birisi de kazanc ve muvaffakiyettir. Onun için insan zarardan kaçınır, kâra atılır. Bu icmal ile ilham, fitrî olarak her nefiste umumiyetle carîdir. Şu kadar ki insan akıbet itibariyle hangi şeyin iyi, hangi şeyin kötü olduğunu her hususta akliyle her zaman bilemez. Bahusus ferdî ömrün kifayet edemeyeceği derecede uzun tecribelere mütevakkıf olan şeyleri bir nakl-ü tebliğ olmadıkça hiç bilemez,

Sh:»5859

Bunlar nüfusi mülhemei kudsiyyeye vahy ile veya asırlarca tecrube ile bilinir. Bir de bir çok insanlar, iyiyi kötüyü, hak ve âtf noktai nazarından değil de sonu ne olursa olsun bugün için ve yalnız kendine, kendinin âcilen duyacağı zevke göre ölçer. Başkalarını kendisi gibi düşünmez, diğerlerinin elem ve zararına ehemmiyet vermez. Kendine iyi zannettiği şeyin başkalarına kötü olup olmadığını ve kendi hakkında ilerisi için dahi iyi olacak vechile haddi zatinde ve Hak nazarında iyi ve kârlı olup olmayacağını hisaba almaz.

Veya gün bu gündür der, ilerisine inanmaz da bir çok fenalıkları mücerred kendisine bu gün için bir zevk

veya fâide olduğundan dolayı yapar, bir çok iyiliklerden de bu gün kendine zor geldiği için kaçınır. Halbuki

bu insan esas itibariyle elem ve lezzet, kötülük ve iyilik, şerr ve hayır hislerini duymakta bulunduğu için

başkalarını da kendisi gibi düşünerek hak fikriyle hareket etse ve tafsilini bilmediği veya tecrübe etmediği

şeyleri bilenlerden sorsa ve bulamadığı ve ta'yin edemediği takdirde de o işin kendine aid olduğunu ve

zevkına hoş geldiğini veya gelmediğini bir tarafa bırakarak umumî surette haddi zatindeki hakkını düşünüp

kalbine, vicdanına müraceat eylese Hak tealâ onun kalbine onun fücürumu veya tekvamı olduğunu ilham

eyler, duyurur. Çünkü o bir şerr ise mutlâka gönlü bulanır, yapmasam iyi olur der. Hayır ise bir itminan

duyar. Onun için hadîsi şerifte « اسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَاكَ الْمُفْتُونَ » kalbine tanış

müftîler sana fetvâ verseler bile», « وَدَعْ مَا يُرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يُرِيْبُكَ » seni

işkillendirecek şeyi bırak, işkillendirmeyeceğe geç» buyurulmuştur. Meğer ki şerri i'tiyad ede ede fitratı

tamamen bozulmuş « حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ » takımından olmuş bulunsun. Bu suretle bu

âyet evvelki Sûredeki « وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ » i bir tefsîr demektir. İki necid, biri şerr olan fücür,

biri de hayr olan takvâ gayesi, hidayet de bunları ilham ve beyan ile fücurdan nehiy, takvayı emirdir.

Fücurun hayırdan

evvel zikredilmesi ise defî mazarrat celbi menfeatten akdem, ta'biri âharle temizleme, süslemeden

mukaddem olduğu içindir. Zira maksad fücordan tahzir, takvaya tergihtir. İşte o zikrolunan zâhirî tenvirâtı

yaratan ve onlarla beraber daha bir çok ni'metleri hâvî Semayı bina eden ve Arzı döşiyen ve bunları ve

kendini ve nîk-ü bedi idrâk edecek nefsi mülhemeyi ibda' ve tesviye edip de ona bâtin nuriyle fücür ve

takvasını ilham eyliyen Hak tealâyâ kasem olsun ki 9. ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا﴾ o nefsi

tezkiye eden kimse, ya'ni fücordan temizleyip takvâ ile terbiye ve tenmiye ederek feyizlandiran kimseler -

diğer bir ma'na ile Allahın öyle tezkiye ettiği nefsi mülhemei zekiyye - gerçek felâh buldu «

﴿فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي﴾ hitabına mazheriyyetle kurtulup murada irdi.

10. ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا﴾ onu tedsiyen kimse de, ya'ni korunmayıp fücür ile

tereddî ettirerek gömen dessor kimseler, yâhud diğer bir ma'na ile Allahın öyle tereddî ettirip gömdüğü

nefsi fâcire ve deniyye de gerçek hâib ve hasir oldu. Kendini kurtaramayıp bütün hayalleri ma'kûs ve her

ümidde mahrum olarak «يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي» diye diye ebedî azâb, kopmaz vesak

içinde hasret ve husrane düştü gitti. Ekser müfessirînin beyanına göre kasemlerin cevabı bu iki cümledir.

Asl olan cevabında «لَقَدْ» denilmek ise de kasem uzamış olduğu için «لام» hazf olunmuştur. Buna

göre bu Sûrenin ruhu ve bütün mâsikalehi bu iki cümlede fezele edilmiştir.

Yukardan beri defeat ile geçtiği üzere tezkiye, keskin « ز » e ile zekâtın aslı olan « zekâ » dan tefîldir. Bu ise arılık dediğimiz temizlik, paklık, taharet ma'nasiyle artıp büyümek demek olan nema, feyz-u bereket ma'nasınadır.

Sh:»5861

Binaenaleyh « ز » e ile tezkiye tathir ve tenmiye, temizlenmek ve feyizlendirib büyötmek ve temize çıkarmak ma'nalarına gelir. Bu suretle nefsi tezkiye ta'biri başlıcı üç ma'nada kullanılır.

BİRİSİ, onu kirletecek küfür, cehalet, kötü hisler, yanlış i'tikadlar, fena ahlaklar gibi fücundan temizlenmek.

İKİNCİSİ, temizleyip koruyarak iman, ilm-ü irfan, iyi, hayırhah hisler, güzel, ilâhî ahlâk gibi takvâ hasletleriyle terbiye edip ilâhî tecelliyâta mazher olarak, muhîtına zekât verecek, hayr-u bereket neşredek vechile feyizlendirmaktır ki bu iki ma'na ile nefsi tezkiyeye çalışmak, onu yaratanın bir hakkı

olmak üzere insanın vazîfesi ve menfeati muktezasıdır. Onun için kesbi itibariyle insana ve sebebiyeti itibariyle mürşid ve muallim gibi âharine ve takdîr-ü tevfi̇k ve halkı itibariyle Allaha nisbet olunur. Burada zâhir olan ma'na da budur.

ÜÇÜNCÜSÜ, tezkiyei nefis, nefsin temizliğini takdîr veya son derece feyz-u nemasına irmiş olduğuna hukm etmek suretiyle temize çıkarmak, öğmek ma'hasına gelir. Netekim şâhidi tezkiye etmek bu ma'nadandır. İnsanın bu ma'na ile nefisini tezkiyeye hakkı yoktur. Henüz akıbetini görmiyen ve sirri kaderi bilmiyen insan için böyle bir iddia ve temedduh gurur ve cehalet ile sukuttur. Vennecimi sûresinde «

فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

tezkiyeden nehy olunmaları bu ma'na ile dir. Onun için burada bu ma'na mülâhaza olunacak olursa « من »

nefisten ibaret « زكا » nın fâ'ili tahtinde müstetir « هو » zamiri onu tesviye ve ilhama mazher eyliyen

Allaha, « ها » zamiri nefisten ibaren olan mene raci' rabita olarak Allahın tezkiye ettiği nefis felâh buldu

diye anlamak lâzım gelir. Evvelki ma'nada ise « من » insan, « زكا » nın fâ'ili, ona raci' « هو » zamiri

rabita, « ها » zamiri de nefse raci' olarak «Nefisini tezkiye eden insan, felâh buldu» diye anlamak

da

Sh:»5862

kâfidir. Mütebadir olan da budur. Mu'tezile bu ma'nada ısrar etmek istemişlerse de Ehli Sünnet ikinci vechi de tecviz etmişler. Hem ma'nasiyle tezkiyenin Allaha isnadı çok daha doğru olduğunu söylemişlerdir. Onun için mealde iki veche de muhtemil bir surette ifade edilmiş, tefsirde iki vecih dahi gösterilmiştir. Filvaki'

insanın nefsinin, ruhunu tezkiyeye çalışması sonunda menfeati kendine aid olan bir vazîfedir. İnsan iradesini buna sarf etmekle « **إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ** » mucebince Allaha hizmet ederek Allahın

nusratına irer. İmam Ahmed ve İbni Ebî Şeybe ve Ebu Müslim ve Neseî Zeyd ibni Erkamdan rivayet etmişlerdir ki Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem «

اللَّهُمَّ اتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكَّيْهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّيْتَهَا أَنْتَ
وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا = Allahım! Benim nefsimi tekvasını ver ve onu tezkiye buyur, sen onu tezkiye

edenlerin en hayırlısıdır. Sen onun velisi ve mevlâsısın» diye duâ ederdi. Taberânî ve daha ba'zılarının İbni Abbastan rivayetinde de aleyhissalâtü vesselâm bu âyeti tilâvet eylediği zaman vakfeder ve bu duâyı

söyledi. Bundan ve Buharî ve Ebu Müslim ve Ebu Davud da buna müteallık rivayet olunan ba'zı

hadislerden dolayı ba'zıları bu ma'nanın daha müreccah olduğunu ve bu surette «

بَنِيهَا . سَوَّيْتَهَا . أَلْهَمْتَهَا . زَكَّيْتَهَا» fi'illerinin hepsinde fâil zamiri yeknesak olarak

Allah tealâya raci' olacağı cihetle nazmın daha mütenasık olacağını söylemişlerdir. Lâkin asıl mes'ele

insanın kendisi hakkında kendi kesbiyle mes'uliyetini anlatmak olduğu cihetle evvelki vecih, daha

müfiddir. Resûlullahın duâ etmesi de kesbi cümlesindedir. « مَنْ دَسَّيْهَا » da böyledir.

TEDSİYE, tezkiyenin zıddıdır. Desv, bir şey neşv-ü nema bulmayıp bodur ve cılız kalmak ve gizlenmek

ma'nalarındadır. Bundan tef'îl olan tedsiyeye de bir kimseyi desîse ile iğva edip ifsad eylemek ma'nasına gelir.

Maamafih demişlerdir ki bu kelimenin aslı «dess» den müştak tedsîstir. Muzaaf olduğu için mazîsi

«dessese» de üçüncü sîn « تَقَضَّى الْبَازِي » yerinde « تَقَضَّى الْبَازِي » gibi harfi illete

kalb edilmiş

Sh:»5863

dessâ olmuştur. Dess ve dissîsâ bir şey'i bir şeyin altına gömüb gizlemek ve toprağa gömmek

ma'nasındadır. Bizim desîse ta'birimizin aslı dissîsâ masdarıdır. Desîs, hiç bir ilâç ile def olmiyan koltuk

kokusuna ve casusa ve küle gömülüp kebab olmuş ete ıtlâk olunur. Dessas da bir nev'i habîs yılanı denir.

İşte tedsis ve tedsiyeye bu ma'nalarla alâkadar olarak çok dess ve desîse yapmak, bir şeyi desîse ile bozup

fenalaştırmak ve pek örtüp gizlemek, gömmek ma'nalarını ifade eder. şâir demiştir ki:

وانت الذى دست عمراً فاصبحت حلاءله منه ارامل
صيعا

Ve sen osun ki Amri berbad ettin gömdün de halileri ondan dul oldular dağıldılar. Demek ki nefsi

tedsiye ruhu fezail ile tezkiye etmeyip fisk-u fücur ve kötü ahlâk ile fesada vermek, sonunda kokup

gömülmeğe mahkûm süflî beden kirleri, katı behîmî gayeler, riya gibi şeytanî ve zulmanî hislerle tefessuh

ettirerek maddiyyâta defnetmek ve Âhirette küle gömülmüş «desîs» kebab gibi Cehennem ateşine

kapatmaktır. İlhamı ilâhî ile tezkiyenin, nur-u nehar ve Semaya, tedsiyenin zulmeti leyl ile Arza münasebeti

de aşikârdır. Allahın fıtrâtı beşere nefhetmiş olduğu o ruhu, o ilâhî nuru böyle gömmek ise ne büyük haybet

ne büyük husrandır. Bunu bir misal ile tavrız için buyuruluyor ki:

11. ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوِيهَا﴾ İlh... Mükerreren geçtiği üzere Semûd, Arabı bâideden;

ya'ni tamamen helâk ve munkarız olmuş ve helâkleri kıssası dillere dâstan olarak kalmış meşhur bir

kavımdır. Müteaddid Sûrelerde beyan olunduğu üzere Allah tealâ onlara Peygamber olarak Salih

aleyhisselâmi ba's buyurmuş, sıdkına âyet, mu'cize istediklerinde «

هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا
تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ آيَمٍ
لَهَا شَرِبٌ وَلَكُمْ شَرِبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ

»

Sh:»5864

mucebince onun suvarılmasına münavebe suretiyle bir gün tahsis olunmuş ve Allahın Arzında yayılmak

üzere bırakılması ve kötülükle dokunulmaması, dokunulduğu takdirde elîm bir azâb geleceği haber verilmiş

idi ki devenin hılkati bir âyet olduğu gibi bu haberde bir âyet oluyordu. O kavim buna inanmamış tekzîb ile

karşılamiş idi, yalan bir fücür olduğu gibi hak ve sadık olan bir haberi tekzîb etmek de bir fücür, bir yalan, bir

Peygamberin ihbarını tekzib ise onu gönderen Allaha küfürdür. Da'vâ vezninde Tağvâ; tuğyan, azgınlık

ma'nasına masdardır. Kayaları kesip biçen Semûd. Kuvvetlerine güvenerek tuğyanları sebebiyle

Peygamberlerine inanmayıp tekzîb ettiler 12. ﴿اذْ أَنْبَعَتْ أَشْقِيهَا﴾ en şakîleri atılıp kıyam

ettiği sıra - ya'ni o tekzîbin zâhîrî alâmeti o vakit oldu, içlerinden en azgın bedbahtları olan birisi ki Kudar

ibni Sâlif diye meşhurdur, o azâb vâidini tekzîb ederek nâkayı tepelemeğe kıyam ettiği sıra zâhir oldu.

Bütün kavim de onu ve meyyetini men' etmeyip sükût ettikleri ve bıraktıkları cihetle onlar da onun gibi

tekzîb etmiş ve tuğyanda ona iştirâk eylemiş oldular. 13. ﴿فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ﴾

vakit Allahın Resûlü, ya'ni Salih aleyhisselâm «وَالِي تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا» onlara

şöyle demişti - ﴿نَاقَةَ اللَّهِ﴾ Tahzir üzere mensub olmağla fi'li mahzuftur. Ya'ni sakının

dokunmayın Allahın nâkasına, Peygamberine âyet kıldığı deveye ﴿وَسَقِيئَهَا﴾ ve onun sükyasına

- gününde onun iskasına, suvarılmasına mahsus olan suyuna da dokunmayın 14. ﴿فَكَذَّبُوهُ﴾

fakat o eşka ve meyyeti ve dolayısıyla o Kavim o Allahın Resûlünü tekzîb ettiler - Söylediklerine, o tahzîr ve

inzare inanmadılar. ﴿فَعَقَرُوهَا﴾ da onu, o nâkayı devirdiler - vurup öldürdüler.

Sh:»5865

AKRIN aslı bir hayvanın ayaklarını biçip yıkarak öldürmektir

﴿فَدَمَدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ﴾ Rabları da üzerlerine o günahlariyle bir demdeme

ediverdi. - Hişmini bası bası verdi. Azâbını tatbık ediverdi «

﴿فَاخَذَتْهُمْ الرَّجْفَةُ﴾ . ﴿فَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ﴾ . ﴿فَاخَذَتْهُمْ﴾

«صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ» buyurulduğu üzere bir sayha, bir recfe, bir hun azâbı yıldırımla

çarpıp yere sererek hepsini kırdı geçirdi. ﴿فَسَوَّيْهَا﴾ Hem de onu müsavî yaptı - O demdemeyi, o

azâbı yalnız eş şakîlerine ve bil'fil onun meyyetinde bulunanlara değil, Saliha iyman etmiyen, sükût ve terk

ile o eşkaya iştirâk etmiş bulunanların hepsini çoluğunu çocuğunu alesseviyye tatbîk etti, hepsini düpedüz

kökünden helâk etti, yâhud yeri üzerlerine geçirip düzleyiverdi. Bu tesviye de evvelki tesviyenin bir

mukabili demektir.

DEMDEME, beyan olunduğuna göre « دَم » f'inden mükerrerdir. Demme, tılâ etmek, ya'ni boya veya

yaldız sürmek, badana yapmak, gemiyi zift ile kalafatlamak gibi bir şey'i bir şey'e sürüp sıvamaktır. Yeri

düzlemek ve bir kimseye şiddetli azâb etmek, ve bir adamın başını ezmek ve halkı kırıp geçirmek

ma'nâlarına gelir. Demdeme bunun mükerreri olarak katlısını yapmaktır ki fiilde birbiri ardınca bir tekerrür

ile her taraftan kaplıyacak bir ihata ve kuvvet ifade eder. « دَمَدَمَ عَلَيْهِ الْقَبْرِ » denilir ki kabri

üzerine yıkıp basa basa tamamen ıntıbak ettirdi demektir. Sihahı Cevherîde der ki: «

« دَمَدَمْتُ الشَّيْءَ الزَّقْتَهُ بِالْأَرْضِ وَطَحَطَحْتُهُ » ya'ni bir şey'e demdeme yaptım

demek onu yere Yamadım ve sürte sürte ezdim demektir. Kamusta «

« دَمَدَمَ الْقَوْمَ وَ دَمَدَمَ عَلَيْهِمْ طَحَنَهُمْ فَأَهْلَكَهُمْ » kavme demdeme etti,

üzerlerine demdeme yaptı onları öğüttü de ihlâk etti demektir ki mükerrer tilâ ma'nâsından me'huzdur.

Kezâlik hışm-u gadab ma'nâsına gelir, « أَخَذَتْهُ الدَّمْدَمَةُ » denilir ki onu hışım tuttu demektir,

hışm-u gadabla homurdanarak söz söylemek ma'nâsına

Sh:»5866

da gelir, « دَمَّمَّ عَلَيْهِ » ona karşı gadablı gadablı gürliyerek söyledi demektir. Müfessirîn burada

başlıca mükerrer sıvama ve kabri tamamen basdırma ma'nâsından: günahlarını başlarına geçirip

üzerlerine hışımla azâbı tatbîk etmek ve isti'sal ile helâk eylemek, kırıp geçirmek ma'nalarına tefsîr etmişler.

« فَسَوَّيْهَا » daki « هَا » zamirinin de işaret ettiğimiz vechile demdeme masdarına veya o karîne ile

Arza raci' olduğunu söylemişlerdirki birisi azâbın alesseviyye hepsine ta'mîmini birisi de o demdemenin

yere geçirilmek suretiyle olduğunu ve sâkin oldukları yerlerinin başlarına geçmiş düpedüz bir harâbeye

çevrildiğini veya helâklariyle Arzın düzeltilmiş bulunduğunu ifade eder. Demdemeye rücuu daha zâhir ve

şu zamire de muvafıktır. 15. ﴿وَلَا يَخَافُ عُقْبَيْهَا﴾ Ve o, onun akıbetinden korkmaz -

Ya'ni Allah yaptığı ukubetin akıbetinden, aceba sonunda bir zarar veya mes'uliyet gelir mi? Diye endîşe

edecek değildir. O sonunda yaptıklarının hesabını vermeğe mecbur olan ve ona göre verdiği cezalarda,

ettiği ikablarda akibetinden korkması lâzım gelen mahlûk mülûk ve hukkâma benzemez. Çünkü onun mafevkında onu mes'ûl edecek, ona bir zarar verebilecek hiç bir kuvvet ve kudret yoktur, o zati haktır. Her şeye kendisinden ehakk, her ne yapsa hakkıdır. Bütün mülk onun olduğu için mülkünde «

« لَا يُسَالُ عَمَّا يَفْعَلُ » « فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ » olarak dilediğini yapar, kimsenin itiraz ve

müdâhaleye hakk-u salâhiyeti olmadığı gibi zerrece bir zarar edebilmek ihtimali de yoktur. O helâk ettiği

mahlûkatın daha iyisini yaratmağa ve helâklerinden sonra da onlara dilediği sevab ve ıkabı yapabilmeğe

kadir olduğu için onun ihlâki kendi hakkında bir zarar teşkil etmiyeceği gibi başkası hakkında bir zulüm

değil, mahzı adl-ü hakk olur. Zira zati hakkın fevkında bir hak mi'yar ve mebdei yoktur. O nefisleri önce

tesviye edip yaratan Allah onları bu suretle umumî olan günahlarından dolayı ıkabda tesviye etmekle bir

haksızlık

Sh:»5867

değil, adâlet yapmış olur. Bu iyzaha göre vav, istinafiyye olarak « لَا يَخَافُ » zamiri rabbe raci"dir.

Cümle mahlûkun mes'uliyetini halikin lâyüs'elü amma yef'al olduğunu takrir ile ukubetinin şiddetiyle

beraber hakkaniyetini tavziyh ve tesviyeden hatıra gelebilecek mahzûr tevehhümünü defi'dir. Allah teâlâ

hakkında korku asla mutesavver olamayacağı için bu ifade onların Allah'ında zillet ve hakaretlerini tasvir

için bir istiarei temsiliye olduğu da söylenmiştir. Bundan başka burada diğer iki vecih daha

söylenmiştir.

İKİNCİSİ: « لَا يَخَافُ » zamirinin Resûle raci' olmasıdır ki o Resûl ne oldu? Suâli mukadderine

karşı, o Resûl bu ukubetin akıbetinden korkmaz. Zira o onları tahzîr etmiş, risalet vazîfesini yapmış olduğu

için ona korku ve mes'uliyet yoktur demek olup «

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا

mazmuniyle nüfusi zekiyyenin felâhına misâl olur.

ÜÇÜNCÜSÜ de Süddî, Dahhâk, Mükatil ve Zeccacın kavillerince vav hâliyye olarak zamir «eşkaya»

raci' olmaktır. «Halbuki o «eşka» yaptığı cinayetin akıbetinden korkmıyordu» demek olur. Müfessirînin

ba'zısı, kasemin cevabı bu Semûd kıssasının medlûlü olmak üzere Sûrenin Âhirinde mukadder olduğuna

kail olmuşlardır. Buna göre Sûrenin asıl masîka lehi hasılı ma'na şu olur: Şemse ve duhasına ilh... Kasem

olsun ki sizin içinizden Resûlullahı tekzîb edenlere azâbı muhakkaktır. Evvelki vecihte ise «

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا

olup bu kıssa onu misal ile isbat ve te'yid olduğundan netice şöyle tefri' edilmek lâzım gelir: İşte Allahın ilham ve hidayetİne ittİba' edİp nefİslerini takva ile tezkiye edenler felâh bulduğu gibi, tezkiye etmeyip de bil'akis fücür ve ma'siyet ile ifsad etmiş olanlar Allahın Resûlünü tekzİb edip şakİlerine ittİba' eden ve o yüzden günahlariyle helâk olup giden Semûd gibi Resûlullahı tekzİb ve azgınlara ittİba' ederek kendilerini akİbet azâba mahkûm edip

Sh:»5868

haib ve hasir olurlar. O halde Allahın Resûlüne ve nuru olan Kur'ana İyman ve ittİba' ve nefİslerinizi takva ile tezkiye ve tenmiyeye çalışınız ki felâh bulasınız. Denilmiş ki bilhassa Semûd kıssasiyle va'z, ilk muhatab olan Arabların diyarlarına yakın olduğu içindir. Te'vil ve İşaret noktai nazarından da denilebilir ki bu kıssanın tahsİsİ, çünkü bunda nâkatullah bedene, salih ruha, sükyası ma'rifete İşaret olduğuna göre Semûd kıssası nefsi insaniyyenin ahvaline münasib, bu Sûre de nefsin saadet ve şekavetteki meratibini beyan siyakında olduğu için bilhassa bu kıssa zikrolunmuştur.

